

het onderzoek van nederzettingen waarover voor de vroege periode weinig gegevens beschikbaar zijn, en Rotterdam behoort daar toe, zal men veelal een beroep op de vergelijkende methode moeten doen, maar niet dan nadat men de specifiek lokale gegevens tot op de bodem heeft onderzocht. De auteur laat dat na. Hij gooit het materiaal over het Maas-Merwedegebied en over Rotterdam op een hoop en behandelt het in één gang. Dat werkt dubbel nadelig. Van meet af aan blijft onduidelijk wat in het gegeven beeld nu specifiek Rotterdams is; en de mogelijkheid tot werkelijk vergelijkend onderzoek is bij voorbaat uitgesloten doordat de te vergelijken elementen met elkaar zijn vermengd. Mijn tweede punt van kritiek betreft de diepgang en het gewicht. Nergens komt de auteur aan werkelijk onderzoek toe, hij stijgt niet uit boven het niveau van de compilatie, en de bronnen dringt hij nauwelijks binnen. Dat hij tekortschiet waar het op het omschrijven van de probleemstelling aankomt, duidde ik al aan.

Het zou onbillijk zijn wanneer ik mijn kritiek alleen op het hoofd van de auteur zou laten neerkomen. Het besproken boek is een proefschrift, tot stand gekomen onder verantwoordelijkheid van een promotiecommissie bestaande uit prof. dr. W. Th. M. Frijhoff (promotor), dr. J. van Herwaarden (co-promotor) alsmede prof. dr. D. P. Blok, prof. dr. D. E. H. de Boer, prof. dr. P. A. Henderikx en prof. dr. P. B. M. Blaas (leden). Het is mij een raadsel hoe deze zes, die ik ken als gedegen en gewetensvolle vaklieden, dit werkstuk zo hebben kunnen doorlaten. Door een tekortschietende begeleiding zit onze wetenschappelijke geschiedbeoefening nu met een publikatie beneden het peil dat men er van dient te verlangen, en de auteur met een pijnlijke ontvangst van zijn proefschrift die men hem had behoren te besparen.

J. G. Kruisheer

A. Rigney, D. Fokkema, ed., *Cultural participation. Trends since the Middle Ages* (Utrecht publications in general and comparative literature XXXI; Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins publishing company, 1993, ix + 261 blz., f80,-, ISBN 90 272 2219 3 (NL), ISBN 1 55619 430 7 (USA)).

Het noodlot van onderzoeksinstituten, en binnenkort van onderzoekscholen, is dat ze periodiek moeten laten zien dat er wordt samengewerkt, liefst rond een gezamenlijk thema. Bundels en themanummers zullen in de toekomst exponentieel in aantal en omvang toenemen. Al even voorspelbaar is dat de recensenten het in toenemende mate zullen laten afweten. Als uitgevers en auteurs zelf niet meer dan een schijn van eenheid in hun gezamenlijke productie kunnen aanbrengen, waarom zou de recensent zich dan vermoeien? Als participant in zulke instituties ken ik het probleem van binnenuit, en verre van mij wie dan ook iets te verwijten, maar het moet gezegd dat het Onderzoeksinstituut voor geschiedenis en cultuur het de recensent niet gemakkelijk maakt. De congresbundel die hier ter bespreking staat heeft, ondanks de dappere poging van inleider Ann Rigney tot definiëring van 'a unifying topic of interdisciplinary research' (2), eigenlijk als enige rode draad dat alle vijftien bijdragen wel op de een of andere manier met cultuurparticipatie te maken hebben. Ze waaieren absoluut alle kanten uit, qua periode (1300-nu), cultuurbegrip (van hoog tot laag), thematiek (van voetbal tot leescultuur), aanpak (van tekstanalyse tot *survey data*), methodologische achtergrond, theoretische allianties, disciplinaire ligging, en noem maar op. Van de lange-termijn-trends uit de ondertitel vind ik nauwelijks iets terug. Wel horen we over klerikale deelname aan literaire cultuur in de middeleeuwen, de constructie van een collectief geschiedbeeld in de Italiaanse renaissance, cultuurarbeid van predikanten in de Gouden Eeuw, de groei van het lezerspubliek even later, schoolhervorming

in Nederland, het *Kulturbürgertum* in Centraal-Europa, *flânerie* in Parijs, en literaire instellingen in België. Voorts ontdekken we weer eens diverse na-oorlogse percentages en correlatie-coëfficiënten over theaterbezoek, TV-kijktijd, inkomen en opleiding, en nog zo wat boeiends uit de toverhoed van de overheidsstatistiek, in een reeks landen van Nederland tot Tsjecho-Slowakije via de USA en Denemarken. Het was vast een heel vruchtbaar congres en het is allemaal bijzonder interessant maar de eenheid lijkt mij alleen voor de instituutsstrategen duidelijk. Wellicht is zo'n congres vooral bedoeld om de binnen- en buitenleden van het instituut aan elkaar te presenteren of over een gemeenschappelijk onderzoeksobject te gaan praten. Ik wil dan ook volstaan met een woord over de meest pretentieuze bijdrage, de laatste.

Interdisciplinariteit is een moderne hoofddeugd (al was ze ook de ouden niet onbekend), maar ze mag niet tot acceptatie van onzin leiden. Peter M. Hejls bijdrage over 'cultuur als een netwerk van maatschappelijk geconstrueerde werkelijkheden' stelt een analysemodel voor (227-250), dat door inleider Rigney met instemming aan het begin van haar beschouwing wordt geplaatst. Het is een schoolvoorbeeld van het soort quasi-interdisciplinaire systeemanalyse dat de historicus (zeker de cultuurhistoricus) de haren ten berge doet rijzen en haaks staat op D. Fokkema's verwachting dat 'cultural studies offer opportunities for a stricter methodology' (viii). De theorie is alles, de rest wordt daar vrolijk bij aangepast. Vanuit Siegen grasduint Hejl onbekommerd in de Europese literatuur die in zijn kraam te pas komt. Oud of jong, stevig of gammel, verouderd of controversieel: de status ervan doet er niet toe als het zijn model maar onderbouwt. De 'historical research of the last decades' waar Hejl zich op beroept (247) is een slecht begrepen stoofpot cultuurgeschiedenis van de vorige generatie, zonder dat Hejl er hoe dan ook blijk van geeft enige discussie te volgen. Muchembled zou zelf niet meer in zijn (sterk verouderde) versie 1978 geciteerd willen worden, en Delumeau heeft zijn *Catholicisme-boek* van 1971 al in vele versies bijgesteld. Van de langdurige en fundamentele discussie rond Mandrou's boek over blauwboekjes als vormen van *culture populaire* (1975), dat nu *echt* door iedere historicus als verouderd wordt beschouwd, heeft Hejl geen weet. Hij grabbelt in de ton en slingert ons vrolijk zijn autoriteiten naar het hoofd. Wat is een model waard als de gebruikers onmiddellijk de poten eronder kunnen wegzagen? Men kan tegenwerpen dat het middel er niet toe doet mits het resultaat acceptabel is. Ik denk dat dit vooreen wetenschapper een onhoudbaar standpunt is. Voor hem is zowel de waarheid belangrijk als de weg daartoe. Dat is precies wat hem van een politicus onderscheidt en waarin hij deze zal overleven. Het valt te betreuren dat dit duidelijk programmatisch bedoelde opstel de bundel sluit. Het geeft de lezer een nasmaak die noch het congres noch de bundel verdienen, en ik vermoed dat het Utrechtse Onderzoeksinstituut de Luhmanniaanse orthodoxie, waarvan Hejl kennelijk een zuivere exponent is, kan missen als kiespijn. Gelukkig heeft geen van de historici onder de auteurs het nodig gevonden zich alsnog op Hejls model te beroepen. Misschien hadden ze dat beter hardop kunnen zeggen.

Willem Frijhoff

Chr. de Borchgrave, *Diplomaten en diplomatie onder Hertog Jan zonder Vrees. Impact op de Vlaamse politieke situatie en Bijlagen* (Standen en landen XCV; Kortrijk-Heule: UGA, 1992, 258 blz., en 524 blz. bijlagen, Bf1610,-, ISBN 90 6768 180 6).

Christian de Borchgrave heeft historici van de vijftiende-eeuwse Bourgondische hertogen een dienst bewezen met zijn studie over de diplomatie ten tijde van het bewind van Jan zonder Vrees (1404-1419). Niet alleen de studie is van belang maar vooral de apart verkrijgbare uitvoerig